

КОНОТАЦІЇ НОВОТВОРІВ ВОЄННОГО ЧАСУ

Дубова Олена Анатоліївна,

д-р філол. н., професор

Бринза Дарина Дмитрівна,

студентка

Національний університет кораблебудування

імені адмірала Макарова

м. Миколаїв, Україна

Вступ. / Introductions. Мова є основним способом комунікації, функціонал та розвиток якого залежить від соціально-політичних змін у суспільстві та історичних подій. У мовній системі лексика є тим засобом, який найактивніше реагує на зміни в житті суспільства, відображаючи ці зміни саме ці зміни у творенні нових номінативних засобів. Із початком повномасштабної війни росії проти України у 2022 році спостерігаємо сплеск лексичних новотворів в українській мові. Ці новотвори не лише поповнюють словниковий української мови, а й можуть розглядатися як засіб для визначення оцінок і ставлення українського суспільства до реалій воєнного часу.

Дослідження лексичних новотворів як засобу відображення змін у суспільстві давно знаходяться в полі зору лінгвістів, тому існує великий обсяг публікацій, присвячених цій проблемі. В усіх цих працях різнобічно досліджуються новотвори відповідного часу переважно згідно з їхнім денотативним лексичним значенням. Новотвори воєнного часу, що виникли після повномасштабного вторгнення росії на територію України, швидко привернули до себе увагу. Їх частково зібрали й описали денотативне значення у популярних працях і ЗМІ (1; 2; 3; 4; 5). Однак з об'єктивних причин наразі не маємо повного і різнобічного наукового опису цих новотворів. Передусім це пояснюється абсолютною новизною матеріалу, що й дотепер активно поповнюється.

Мета роботи. / Aim. Метою нашого дослідження є визначення специфічних конотацій, що виявляються в новотворах воєнного часу і є

засобом вираження оцінок та емоційного ставлення українців до реалій воєнного часу.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Із початком повномасштабного вторгнення російських військ на територію України в лютому 2022 року українські громадяни опинилися в абсолютно неприйнятних для сучасної цивілізації умовах. Спостереження за мовленням українців у різних комунікативних сферах дозволили виявити номінативні новотвори лексеми і новотвори-словосполучення. До новотворів-лексем належать такі: *аналоговнєт, асвабадитєль, бавовна, бавовнятко, база, байрактарити, бамбасята, бандерівєць, бандеролька, бандеромобіль, бандеросмузі, болота (на болотах), бункерний, відкобзонити, від'ємний (від'ємне виρινання), гуманітарка, гумдопомога, дебахнуло, дебахнулько, джавелінити, Джонсонюк, дискотека, дід, енлоїти, ердоганити, ерефія, ждун, задвохсотити, запоребрик, затридні, затрьохсотити, зачмонити, звастика, ІПСО, іхтамнєтити, кадирити, кацапія, кацапстан, кицюня, кіборги, кімити, котики, кремлебот, кремлеботити, лаптєстан, лаптєсман, лаптєногий, макронити, мацква, мобік, могилізація, могилізувати, мопед, мордор, москволота, москвостан (мацквастан), наволонтерити, негативний (неагативне зростання / спливання, негативний наступ / зліт), негативно (негативно народитися / наступати), орк, орченя, орчиха, перегруповання, піксель, потєрьнєт, прилетіти, приліт, путєрнєт, путлерюгенд, рашастан, рашизм, рашист, rossія, rozzія, русня, рюзкі, свинособаки, стінгерити, ТрО, термоточка, тероборона, терораша, терорашист, ТПО, тристаграм, українити, хаймарсити, херсончата, хлопок, чмобік, чмобити, чмоня, чорнобайти, шойгувати, z-окупанти, z-патріот, z-трофеї. (98 одиниць).*

За тотожністю мовної функції до складу новотворів уводимо також новотвори-словосполучення, оскільки згідно з їх фразеологізованістю вони є номінативними одиницями, подібно до лексем-новотворів: *банбілі дамбас, батальйон «Монако», виття на болотах, дзеркальна тиша, доброго ранку (вечора), ми з України, зерновий коридор, жест доброї волі, животворящий*

Хаймарс, за парєбріком, йти (відправити) за російським кораблем (у напрямку російського корабля), Кієв за трі дня (Кієвзатрідня), клеїти (валяти) Шольца, міністерство вбивств, мокишанські болота, московська орда, посилати за адресою російського корабля, піти на добрива, Свята Джавеліна, тік-ток війська, тракторні війська, удобряти український чорнозем, циганський батальйон (циганська рота), Чорнобаївський трикутник, Що по русні? (23 одиниці). Наведений перелік, звісно, не являє собою закритого списку, адже сам процес творення нових номінативних одиниць не завершено: цей процес, у якому виявляється гостра реакція українських громадян на перехід російсько української війни, що почалася у 2014 році, в повномасштабну фазу, триває, оскільки триває війна. Наш перелік новотворів (хоч і явно неповний) містить 121 номінативну одиницю, що виникли протягом лише одного року, однак навіть ця кількість є свідченням надзвичайної, вибухової (як для такого короткого періоду в історії мови) активності процесу поповнення номінативних засобів.

Для визначення специфічних конотацій, що виявляються в новотворах воєнного часу, застосовуємо прийоми морфемно-дериваційного і лексико семантичного аналізу.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Вибухова реакція українського суспільства на події, що відбуваються в нашій країні з лютого 2022 року, виявилася у вчинках, діях, оцінках, емоційному стані, а також у комунікативному змісті. Потреба в нових номінативних засобах на позначення реалій воєнного часу, а також для вираження емоційно-експресивного значення швидко зреалізувалася у великій кількості новотворів, конотативна семантика яких відбиває зміни у світосприйнятті українців.

Активність у творенні нових номінативних одиниць воєнного часу виявляється в тому, що в цьому процесі задіяні практичні всі способи морфемної і неморфемної деривації, наявні в українській мові. Найбільша кількість нових лексем утворена афіксальним способом (37 одиниць, або 31%): *бавовнятко, байрактарити, бамбасята, бандеромобіль, бандеросмузі,*

відкобзонити, гуманітарка, дебахнуло, дебахнулько, джавелінити, Джонсонюк, енлоїти, ердоганити, ерефія, ждун, задвохсотити, запоребрик, затрьохсотити, зачмонити, іхтамнєтити, кадирити, кімити, кремлеботити, макронити, мобік, наволонтерити, орчення, орчиха, рашизм, рашист, русня, стінгерити, українити, хаймарсити, херсончата, чорнобайти, шойгувати. Конотативні значення суфіксальних новотворів лише в окремих випадках виражаються саме суфіксами суб'єктивної оцінки (*бавовнятко, дебахнуло, дебахнулько, орчення, орчиха, русня*). У решті афіксальних новотворів-лексем конотативна семантика виникла не завдяки використанню суфіксів, а згідно із загальним ставленням українців до позначуваного (пор. позитивну конотацію в *кімити* і негативну в *кремлеботити*, позитивну конотацію в *херсончата* і негативну в *бамбасята*, хоч у кожній наведеній парі слова утворені за однією й тією словотвірною моделлю) або згідно з конотацією твірної лексики (*зачмонити, іхтамнєтити* та ін.).

Наступними за кількістю новотворів-лексем після афіксального способу найпродуктивнішими виявилися спосіб складання (25 одиниці / 21% : *гумдопомога, звастика, ІПСО, кацапія, кацапстан, кремлебот, лаптєстан, лаптєногий, москволота, москвостан, путлєрнет, путлєрюгенд, рашастан, свинособаки, ТрО, тероборона, терораша, терорашист, ТПО, тристаграм, чмобік, чмоня, z-окупанти, z-патріот, z-трофеї*) і неморфемний лексико-семантичний спосіб (22 одиниці / 18,2% : *бавовна, база, бандерівець, бандеролька, болота (на болотах), від'ємний (від'ємне виринання), дискотека, дід, кицюня, кіборги, котики, мопед, мордор, негативний, негативно, орк, перегрупування, піксель, прилетіти, приліт, термоточка, хлопок*). Якщо нові лексеми, утворені способом складання чи лексико-семантичним способом, мають конотативну семантику, то вона виникла як відбиття загального ставлення українців до позначуваного.

Оригінальну в плані способів словотвору групу являють собою новотвори, що виникли шляхом трансформації фонемно-графічного оформлення кореневої морфеми *могілізація* (від *мобілізація* і *могила* як

результат збігу перших складів), *могилізувати* (від *мобілізувати* і *могила* як результат збігу перших складів), *асвабодитель* (трансформоване відповідно до російського акання рос. *освободитель*), *мацкwa, мацкwaстан* (від *москва*), *раіся* (трансформоване *росія* відповідно до російського акання, супроводжуване метатезою *ci→ic*), *rossia rozzia* (трансформоване рос. *россия* відповідно до знаку фашистського карального органу або до символу російського вторгнення до України в 2022 році), *рюзкі* (трансформоване рос. *русский*), *lanmessman* (заміна *c* на *ss* за аналогією з аббревіатурою, якою позначали каральні формування німецьких нацистів). Трансформаційні словотвори складають 10 одиниць / 8,3% від загальної кількості.

Одиничними є нові лексеми, утворені неморфемними лексико-синтаксичним (3 одиниці / 2,5% : *аналоговнєт, затридні / затридня, потерьнєт*) і лексико-граматичним (морфолого-синтаксичним) способом (1 одиниця / 0,8% : *бункерний*). Усі трансформаційні, лексико-синтаксичні і лексико-граматичні новотвори мають конотативну семантику, що відбиває негативне ставлення до позначуваного.

У розподілі за продуктивністю застосованих до нових лексем способів словотворення спостерігаємо певні відмінності від традиційного розподілу способів словотворення сучасної української мови. Якщо застосування афіксального способу відповідає його найбільшій продуктивності загалом в українській мові, то лексико-семантичний спосіб виявив невластиву йому високу продуктивність: цей спосіб репрезентує ледве не п'яту частину від усіх зафіксованих новотворів. Певно, активність застосування лексико-семантичного способу для новотворів можна пояснити тим, що в усіх таких новотворах власне інноваційними складниками є конотативні семанти, що лише ускладнюють структуру плану змісту вже наявної в мові лексеми як двопланової одиниці.

У процесі аналізу новотворів виявилось, що специфіка їхньої конотативної семантики пов'язана з належністю до певної тематичної групи. Усі визначені новотвори можна розподілити за такими тематичними групами:

1) назви воєнних дій /подій, спрямованих на нас, 2) назви воєнних дій /подій, спрямованих на ворогів, 3) назви українських воїнів, українців, 4) назви ворогів, 5) назви нової військової техніки, озброєння, спорядження ЗСУ, 6) назви способів поведінки в умовах війни, 7) назви реалій життя в Україні 7) назви реалій життя на росії, 8) назви росії, 9) назви колабораціоністів.

Найчисленнішою тематичною групою новотворів (33 одиниці) є назви воєнних дій /подій, спрямованих на ворогів: *бавовна, бавовнятко, байрактарити, відкобзонити, від'ємний, жест доброї волі, зачмонити, іхтамнєтити, йти / відправити за російським кораблем / у напрямку російського корабля, негативний, перегрупування, чмобити, хаймарсити, хлопок, чорнобайти* і под. Основною конотативною семою новотворів цієї тематичної групи є іронічна зневажливість. Другою за кількістю є тематична група назв ворогів (23 одиниці): *асвабадитель, лаптенюгий, міністерство вбивств, москволота, мобік, рашист, русня, свинособаки, терорашист, тік-ток війська, чмобік, z-окупанти* і под. У цій тематичній групі новотворів виявляються конотативні семи іронічної зневажливості, принизливої ненависті. Такі самі конотативні семи властиві третій за кількістю новотворів (18 одиниць) тематичній групі – назв росії: *ерефія, кацапстан, лаптестан, лаптессман, мацквa, мокишанські болота, rossія, rozzія, терораша* і под. – і наступній за кількістю (11 одиниць) тематичній групі назви реалій життя на росії: *аналоговнєт, виття на болотах, звастика, могилізація, потєрьнєт, пуглєрнєт, рашизм* і под. Назви військової техніки, озброєння, спорядження ЗСУ (9 одиниць): *бандеролька, бандеромобіль, бандеросмузі, животворящий Хаймарс, кицюня, мопед, піксель, Свята Джавеліна, z-трофеї* і под. – і назви українських воїнів, українців: *бандерівець, кіборги, котики, тракторні війська*, і под. характеризуються конотаціями доброзичливої жартівливості, поваги. У новотворів, що є назвами реалій життя на росії (*життя на болотах, звастика, могилізація, пуглєрюгенд, рашизм* і под.) відмічаємо конотацію іронічної зневажливості. Назви способів поведінки в умовах війни мають сему іронічності: *валяти / клеїти Шольца, ердоганити, кадирити, кремлеботити,*

макронити, шойгувати.

Висновки. Конотації новотворів воєнного часу відбивають ставлення українського суспільства до реалій ситуації жорсткої боротьби за майбутнє своєї нації і своєї держави. У цих конотаціях виявляється властивий українцям оптимізм, який відбивається в іронічній жартівливості у ставленні до труднощів, у любові і повазі до своїх воїнів. Віру українців в неминучу перемогу над ворогами відбивають конотація ненависті до росії як держави агресора, що спричинила лихо українцям, і конотація зневажливості до безпідставної самовпевненості росіян.

ЛІТЕРАТУРА

1. АрміяInform представляє словник неологізмів української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bit.ly/3CE95Xu> (дата останнього звернення: 12.15.2022). – Назва з екрану.
2. Війна змінила не лише життя, але й мову: з'явилися неологізми і багато лайки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tsn.ua/ato/viyna-zminila-ne-lishe-zhittya-ale-y-movu-z-yavilis-neologizmi-i-bagato-layki-2107099.html> (дата останнього звернення: 12.15.2022). – Назва з екрану.
3. Неологізми війни: журналіст уклав "словник" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bit.ly/3rVNu7Q> (дата останнього звернення: 12.15.2022). – Назва з екрану.
4. Неологізми війни: слова, що з'явилися за останні пів року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://varianty.lviv.ua/89865-neolohizmu-viiny-slova-shcho-ziavylysia-za-ostanni-piv-roku> (дата останнього звернення: 12.15.2022). – Назва з екрану.
5. Новітні сленгізми-неологізми [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3490258-novitni-slengizmineologizmi-movne-viddzerkalenna-vijni.html> (дата останнього звернення: 12.15.2022). – Назва з екрану.